

ΚΟΙΝΤΟΣ ΛΟΥΤΑΤΙΟΣ ΚΑΤΟΥΛΟΣ: Το κυνήγι της δόξας

Ο Κόιντος Λουτάτιος Κάτουλος είναι μια φυσιογνωμία της ρωμαϊκής περιόδου, η οποία συχνά απασχόλησε την ιστορική έρευνα¹. Οι αρχαίες πηγές μας παρέχουν πληροφορίες επαρκείς, για να διαμορφώσουμε κάποια γνώμη όσον αφορά ορισμένους τομείς της ζωής του. Η σημερινή ανακοίνωση, βασισμένη στα δεδομένα της σύγχρονης ιστοριογραφίας², προσπαθεί να ανιχνεύσει την πρόθεση και τους στόχους που είχε ο Κάτουλος συγγράφοντας τα απομνημονεύματά του. Ανάμεσα σε άλλους μελετητές οι Schanz - Hosius³, αναφερόμενοι σ' αυτά, παρατηρούν ότι τα έγραψε, για να εξασφαλίσει τη θέση που του άξιζε στην εκτίμηση της εποχής του. Ο Münzer⁴ εξάλλου υποστηρίζει ότι με το ίδιο έργο ο Κάτουλος είχε διπλό στόχο κατά του: από τη μια την προσωπική του προβολή μέσα από το ποιητικό έργο του φίλου του ποιητή Φούριου και από την άλλη την υπεράσπιση των πράξεων και του κύρους του⁵. Κατ' αρχήν η άποψη αυτή συνιστά μιαν ευρευνητική κυρίως θέση, η οποία δεδαιώς δε στηρίζεται σε κάποια άμεση και απτή μαρτυρία. Έμμεσα όμως κατοχυρώνεται από την αδήριτη λογική που απορρέει από τη μελέτη τόσο των φιλολογικών μαρτυριών όσο και των ιστορικών δεδομένων.

1. Βλ. Büttner, R. *Porcius Licinus und das litterarische Kreis des Q. Lutatius Catulus*, Leipzig, 1893· Münzer, F., Q. Lutatius Catulus (7), *RE* 2072 - 2082 (στο εξής Münzer)· Bardon, H., «Q. Lutatius Catulus et son «cercle littéraire», *EC* 18 (1950), σσ. 145 - 164 και του ίδιου *La littérature latine inconnue*, τ. i, Paris, 1952, σσ. 115 - 132 (στο εξής Bardon)· Peter, H., *H (istoricorum) R (omanorum) R (eliquiae)*, Stuttgart, 1967, τ. i, σ, CCLXII - CCLXIX, 191 - 194.

2. Την πιο αμφιλεγόμενη θέση διατύπωσε ο Büttner (ό.π.), ο οποίος δέχεται τον Κάτουλο ως ηγετική μορφή σ' ένα «φιλολογικό κύκλο» ανάλογο μ' αυτόν του Σκιπίωνα. Η θέση αυτή έκτοτε έτυχε γενικότερης αποδοχής (για παράδειγμα: βλ. Gabba, E., «Politica e cultura in Roma agli inizi del I sec. A. C.», *Athenaeum* n.s.31 (1953) 259 - 272, όπου και σχετική βιβλιογραφία), αλλά ο Bardon (ό.π.) έδειξε το αδάσιμο της υπόθεσης. Πρβλ. Badian, E., *Studies in Greek and Roman History*, Oxford, 1968, σ. 65, σημ. 50 (στο εξής *Studies*) και του ίδιου «Forschungsbericht from the Gracchi to Sulla 1940 - 1959», *Historia* 11 (1962), σσ. 197 - 245 και ιδιαίτερα 221.

3. Schanz - Hosius, i 206· πρβλ. i 162.

4. ό.π. 2075.

5. Κατά την πρακτική της εποχής οι ποιητές συνήθιζαν να εγκωμιάζουν τις πράξεις Ρωμαίων αξιωματούχων. Ο Κάτουλος αφιέρωσε τα απομνημονεύματά του στο φίλο του ποιητή Φούριο, για να λάβει ίσως υπόψη στο ποιητικό του έργο την ιστορική άποψη του πρώτου. Αξίζει ίσως εδώ να γίνει μνεία της άποψη του H. Jordan (βλ. Peter *HRR* CCLXIV), ο οποίος, με αφορμή το έργο του Κάτουλου, υποστηρίζει ότι εργασίες που δεν αποβλέπουν στην ιστορική γνώση αλλά σε επιμέρους πληροφορίες για τις σκέψεις και τα σχέδια κάποιου δεν πρέπει να συγκαταλέγονται στα ιστορικά έργα.

Κύριο λοιπόν σημείο αναφοράς είναι το ιστορικό έργο του Κάτουλου. Πριν αναφερθώ όμως σ' αυτό, θα ήθελα να επισημάνω ορισμένες από τις δραστηριότητες και τα ενδιαφέροντα αυτού του Ρωμαίου, τα οποία σε συνδυασμό με τα γεγονότα της περιόδου, πιστεύω ότι θα μας φανούν χρήσιμα στη συνέχεια.

Τα στοιχεία που γνωρίζουμε για τον Κόιντο Λουτάτιο Κάτουλο μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε την εικόνα ενός ιδιαίτερα καλλιεργημένου ατόμου, που οι γνώσεις και τα ενδιαφέροντά του κάλυπταν τομείς, όπως η ελληνική φιλοσοφία⁶, η ρητορική⁷ και η τέχνη⁸. Τις περισσότερες πληροφορίες τις έχουμε από τον Κικέρωνα, ο οποίος συχνά αναφέρεται στο πρόσωπο και στις γνώσεις του Κάτουλου με μεγάλη εκτίμηση⁹. Στο *de Oratore*, ένα έργο που, ως γνωστό, εκτυλίσσεται στα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 1ου π.Χ. αιώνα, ο Κικέρωνας κάνει χρήση επιφανών ονομάτων της περιόδου, τα οποία με την καλλιέργειά τους και την πολιτική τους σταδιοδρομία συνδύαζαν τα προτερήματα της δράσης και της πνευματικής ενασχόλησης. Στο κέντρο της συζήτησης βρίσκεται και ο Κάτουλος¹⁰. Η αναφορά αυτή δείχνει ως ένα βαθμό το θαυμασμό και την εκτίμηση που έτρεφε ένας καλλιεργημένος Ρωμαίος της επόμενης γενεάς στην πνευματική παρουσία του Κάτουλου¹¹. Είναι γνωστό επίσης ότι ο τελευταίος εξεφώνησε έναν επικήδειο λόγο στο θάνατο της μητέρας του, που είχε εντυπωσιάσει¹². Χαρακτηριζόταν επίσης για την πνευματική του ετοιμότητα¹³. Γνώριζε την ελληνική γλώσσα¹⁴ και κατείχε τέλεια το λατινικό λόγο¹⁵. Ο ίδιος συνέθεσε έμμετρα επιγράμματα κατά τα πρότυπα των αλεξανδρινών ποιητών. Από το ποιητικό του έργο μας έχουν σωθεί δύο δείγματα¹⁶, που δείχνουν τόσο την επίδραση της ελληνιστικής ποίησης όσο και την προσαρμογή του είδους στη ρωμαϊκή πραγματικότητα. Με τον Κάτουλο θεωρείται ότι εδραιώνεται στη Ρώμη η επίδραση των αλεξανδρινών ποιητών¹⁷. Την κλίση του προς την ποίηση την επισημαίνει ο Πλίνιος ο Νεότερος¹⁸, ο οποίος τον αναφέρει μαζί με μια πλειάδα Ρωμαίων — *doctissimos et gravissimos homines* — που έγραψαν παρόμοιους στίχους. Η ποιητική του

6. Στο *de Oratore* (III.21 και 187) του Κικέρωνα οι συζητητές δέχονται *a priori* τις φιλοσοφικές του γνώσεις. Βλ. επίσης II.151. Για τη θέση του στη ρωμαϊκή διάνοηση της εποχής βλ. Gruen, E.S., *Roman Politics and the Criminal Courts, 149-78 B.C.*, Cambridge, Mass. 1968, σε 116, 172.

7. Cic., *de Orat.* III.28 - 29, 126 κεξ.

8. Cic., *ό.π.* 26 (όπου οι συζητητές δέχονται ως δεδομένη τη γνώση που προϋποθέτουν τα επιχειρήματα του Κράσσου)· Plin., *NH* 34.54· βλ. παρακάτω σημ. 45.

9. Cic., *Rab. perd.* 26· *Mur.* 36· *Arch.* 5· *Planc.* 12· *Brut.* 132.

10. Εκτός από τον Κάτουλο συμμετείχαν στη συζήτηση οι: L. Licinius Crassus (cos. 95, cens. 92), M. Antonius (cos. 99, cens. 97), Q. Mucius Scaevola ο οίονοσκόπος (cos. 117), C. Aurelius Cotta (cos. 75), ο ομομήτριος αδελφός του Κάτουλου C. Iulius Caesar Strabo (aed. cur. 90) και ο επίδοξος νέος P. Sulpicius Rufus (tr. pleb. 88).

11. Ο Κικέρωνας αισθανόταν πνευματικά συγγενής με τον Κάτουλο (βλ. Münzer, *RE* 2080) και τον είχε ως πρότυπό του (Πλούτ., *Κικ.* 1.3)· πρβλ. Münzer, 2078.

12. Cic., *de Orat.* II.24.

13. Cic., *ό.π.* II.220.

14. Cic., *ό.π.* II.28.

15. Cic., *Brut.* 132.

16. Cic., *ND* I.79· Gell. *XIX*.9.14. Πρβλ. Bardon 117 - 118.

17. Bardon, 119: «Avec Catulus, l' Alexandrinisme s' impose à Rome».

18. Ep. V.5.3.

συμβολή φαίνεται ότι δεν ήταν ευκαταφρόνητη, καθώς τα επιγράμματά του διασώθηκαν μαζί με άλλα σε κάποιο είδος ανθολογίου¹⁹ και η επίδρασή τους είναι σαφής — σχεδόν 350 χρόνια αργότερα — στους στίχους του Μ. Αυρήλιου²⁰. Η εξοικειωσή του άλλωστε με το γραπτό λόγο τον δόθησε να συγγράψει το ιστορικό του έργο — στο οποίο θα αναφερθώ στη συνέχεια — σχετικά με την υπατεία και τις πράξεις του²¹. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι το ύφος του, οι ρητορικές του ικανότητες και η πολυμάθειά του εκτιμήθηκαν από τους Ρωμαίους και σ' ένα μεγάλο βαθμό συντέλεσαν, ώστε ο Κικέρωνας να εκφράσει το θαυμασμό του και να σχηματίσει μιαν εικόνα σχεδόν ιδανική γι' αυτόν. Ο έπαινός του για τον Κάτουλο απαντά τόσο στους δημόσιους λόγους όσο και σε άλλες πραγματείες του²².

Κοινωνικά ο Κάτουλος ανήκε στην ανώτερη τάξη και ήταν γόνος μιας παλιάς αριστοκρατικής αλλά χειμαζόμενης πολιτικά οικογένειας²³. Είχε συγγενικούς δεσμούς με τους Καίσαρες²⁴ και διατηρούσε στενές σχέσεις με τα περισσότερα σημαίνοντα πρόσωπα της εποχής του²⁵. Διατηρούσε επίσης φιλικές σχέσεις με πολλούς ανθρώπους των γραμμάτων και τεχνών. Να θυμηθούμε ότι ένα από τα διασωθέντα επιγράμματά του ήταν γραμμένο για το διάσημο ηθοποιό Ρώσκιο²⁶ και το ιστορικό του σύγγραμμα το είχε αφιερώσει — όπως αναφέρθηκε — στο φίλο του ποιητή Α. Φυγίους²⁷. Το όνομα του γραμματικού Lutatius Daphnis συνδέεται επίσης με αυτόν. Ίσως μάλιστα η απελευθέρωσή του να είναι δείγμα εκτίμησης και φιλίας του Κάτουλου προς το γραμματικό²⁸. Ανάμεσα στους γνώριμους του Κάτουλου συγκαταλέγονται οι ποιητές Αντίπατρος από τη Σιδώνα²⁹ και Αρχίας από την Αντιόχεια³⁰.

Ο Κάτουλος υπήρξε ένας μετριοπαθής στον αντίπαλο πολιτικό κύκλο του Μάριου. Τούτο όμως δεν τον εμπόδισε να συμμαχήσει προσωρινά με το Μάριο στην προσπάθειά του να καταλάβει το ύψιστο αξίωμα της πολιτείας. Σ' αυτόν ίσως οφείλει την εκλογή του στην υπατεία, αφού ο ίδιος είχε ανεπιτυχώς προσπαθήσει τρεις φορές στο παρελθόν³¹. Οι τρεις *repulsae* που υπέστη ίσως να του είχαν περιορίσει στο ελάχιστο — αν δεν είχαν εκμηδενίσει — κάθε του ελπίδα για το υπατικό αξίω-

19. Bardon, 119.

20. Bardon, *ό.π.*

21. Cic., *Brut.* 132· Πλούτ., *Μάριος* 265.

22. Εκτός από τις παραπάνω αναφορές βλ. επίσης Cic., *Tusc.* V.56· *Off.* I.109.

23. Cic., *Planc.* 12: «*summa in familia natus*». Ο τελευταίος όμως Lutatius Catulus που ανήλθε στην υπατεία ήταν το 220 π.Χ. (*MRR*, i 235 και ii 583). Βλ. Münzer 2072 και Badian, *Studies* σ. 64, σημ. 34.

24. Münzer, *ό.π.*· Badian, *Studies*, σ. 38.

25. Τα ονόματα των συζητητών στο *de Oratore* είναι ενδεικτικά των κοινωνικών σχέσεων του Κάτουλου (πρβλ. II.27 και σημ. 10). Πρβλ. επίσης Πλούτ. *Μάριος* 14.8.

26. Cic., *ND* I.79.

27. Cic., *Brut.* 132· Bardon 120, 179.

28. Για το περιστατικό και τις δύο εκδοχές του: Plin., *NH* 7.128 και Suet., *Gramm.* 3 (258 Roth.). Οι δύο απόψεις συμβιβάζονται από τον Fraccaro, P. Για το θέμα αυτό βλ. Bardon 121.

29. Cic., *de Orat.* III.194.

30. Cic., *Arch.* 6. Το ρωμαϊκό του όνομα ήταν Aulus Licinius (*Arch.* 1).

31. Münzer 2078· Keaveney, Arthur, *Sulla: The Last Republican*, London, 1982, σ. 33: «Catulus, in fact, had made three unsuccessful bids for the consulship - normally nobody was stupid enough to make a fourth attempt - before finally obtaining it with Marius' help».

μα³². Έτσι η σύμπραξή του με το Μάριο πρέπει να υπήρξε γι' αυτόν μια άριστη ευκαιρία που τελεσφόρησε.

Αν όμως για τους Ρωμαίους που αποδέχονταν τη ζωή της πολιτικής δράσης η άνοδος στο υπατικό αξίωμα ήταν ο σκοπός, ένα ουσιαστικό κίνητρο ήταν η gloria³³. Για τη ρωμαϊκή nobilitas, η gloria ήταν μια αξία, η οποία, όπως ο Hellegouarc' h τονίζει, έπρεπε να αναζητηθεί, να διατηρηθεί και να αυξηθεί³⁴. Η αναζήτηση και απόκτησή της καταξίωνε κάθε μέλος της ρωμαϊκής άρχουσας τάξης και τιμούσε την οικογένειά του. Κύρια πηγή της δόξας ήταν τα στρατιωτικά κατορθώματα των Ρωμαίων³⁵, αλλά όχι μόνον αυτά. Εκπορευόταν επίσης και από τη χρηστή άσκηση ενός πολιτικού ή διοικητικού αξιώματος³⁶. Η αναζήτηση της δόξας ήταν ένα κοινό γνώρισμα πολλών προγενέστερων και σύγχρονων του Κάτουλου Ρωμαίων. Η gloria του Σκιπίωνα του Αφρικανού³⁷ ή του Αιμιλιανού³⁸, του Φάβιου Μάξιμου³⁹ ή του σύγχρονου του Μάριου⁴⁰ θα ήταν σημαντικά παραδείγματα, αν παραδείγματα μόνο ήταν αυτό που χρειαζόταν ένας επιφανής Ρωμαίος.

Μέσα από το πρίσμα της επιδίωξης της gloria γίνεται, πιστεύω, πιο κατανοητή η προσωρινή «συμμαχία» του Κάτουλου με το Μάριο, ως ένας αναγκαίος πολιτικός ελιγμός, για να ευοδωθούν οι μέχρι τότε ανεκπλήρωτες προσπάθειές του. Έτσι θα γινόταν εφικτή η αναδίωξη του χαμένου κύρους της οικογένειάς του⁴¹. Η υπατεία του 102 π.Χ. και η εκστρατεία της επόμενης χρονιάς κατά των Κίμβρων του έδωσαν τη φήμη και τη δόξα που απορρέουν από το αξίωμα και τη νίκη. Ο θρίαμβός του⁴² στη Ρώμη ήταν το επιστέγασμα και κατά κάποιο τρόπο μια επιβεβαίωση της δόξας που απέκτησε στο πεδίο της μάχης.

Παράλληλα όμως με την gloria belli υπήρχε και η gloria eloquentiae, η δόξα δηλαδή που αρμόζει στο καλλιεργημένο άτομο. Και είναι φυσικό η καλλιέργεια να εκφράζεται με τη χάρη και την καλλιτέπεια του λόγου. Ο Σαλλούστιος εξάλλου περιλαμβάνει σ' αυτό το είδος της gloria όλες τις πνευματικές δραστηριότητες και κυρίως τη συγγραφή της ιστορίας⁴³. Και σ' αυτόν τον τομέα ο Κάτουλος με την παιδεία και τα πνευματικά του χαρίσματα είχε αναμφισβήτητα τη δυνατότητα και τα προσόντα

32. Münzer, F., *Römische Adelsparteien und Adelsfamilien*, Stuttgart 1963, σ. 196 - 7· Badian, *Studies* 37.

33. Βλ. Hellegouarc' h, *Le vocabulaire latin des relations et des partis politiques sous la republic*, Paris 1972², σσ. 369 - 387 (στο εξής Hellegouarc' h).

34. Hellegouarc' h 377.

35. *ό.π.* 372.

36. *ό.π.* 372 - 373.

37. Liv. 28.41.2.

38. Cic., *Phil.* XI.18.

39. Liv. 28.40.9.

40. Cic., *Cat.* IV.21.

41. Badian, *Studies* 37. Την ίδια στάση διαπιστώνει και για τους Καίσαρες (σ. 38).

42. Gruen, *ό.π.*, σελ. 179. Αναφέρεται στους πιθανούς λόγους που οδήγησαν τον Μάριο να κάνει κοινό θρίαμβο με τον Κάτουλο.

43. Sall., *Cat.* 3.1 - 2: «Et qui fecere et qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. Ac mihi quidem, tametsi haud quaquam par gloria sequitur scriptorem et actorem rerum, tamen in primis arduum videtur res gestas scribere». Πρβλ. Liv. I, praef.3 και Διον. 'Αλικ.1.1.2.

για να διακριθεί⁴⁴.

Θα μπορούσε λοιπόν να ισχυριστεί κανείς ότι οι επιδιώξεις του Κάτουλου με γνώμονα την απόκτηση δόξας είχαν έτσι εκπληρωθεί. Η γιογία όμως ενός Ρωμαίου δε θα έπρεπε να λειτουργεί μέσα στα χρονικά πλαίσια μιας συγκεκριμένης ιστορικής πράξης ή περιόδου· μέσα από τα μνημεία πολιτισμού μιας εποχής αποκτούσε διαχρονική αξία πέρα από τα στενά όρια της ζωής ενός ατόμου ή μιας οικογένειας. Ο Τάκιτος π.χ. έχει διαπιστώσει ότι οι Ρωμαίοι, που εξωραΐζαν την πόλη τους με διάφορα μνημεία, τα ανέγειραν *ad posterum gloriām*⁴⁵. Και ο Κικέρωνας επίσης πίστευε ότι η φήμη και η υστεροφημία ήταν σημαντικά κίνητρα τόσο για την ανάπτυξη των τεχνών⁴⁶ όσο και για την επίδοση ενός Ρωμαίου στα κοινά⁴⁷. Τα μνημεία του λόγου επιτελούσαν βέβαια και αυτόν το σκοπό: Παράλληλα με τη διάδοση της γνώσης, την καλλιέργεια και την τέρψη του ατόμου, χρησιμοποιούνταν και για να υπενθυμίζουν συγκεκριμένες πράξεις και γεγονότα. Ήδη η *praetexta* που συχνά έπαιρνε το θέμα της από τη σύγχρονη ρωμαϊκή ιστορία⁴⁸, καθιστούσε τα γεγονότα ευρύτερα γνωστά και τους έδινε μιαν άλλη διάσταση περιβάλλοντάς τα με τη σκηνική αίγλη και προβάλλοντάς τα ηρωϊκό στοιχείο.

Στη διάδοση της ρωμαϊκής γιογία οι ποιητές έπαιζαν ιδιαίτερο ρόλο και τούτο είχε γίνει συνείδηση στους Ρωμαίους. Βλέπουμε έτσι ότι αναπτύχθηκαν στενές σχέσεις ανάμεσα σε επιφανείς Ρωμαίους και ποιητές. Ο Κικέρωνας αναφέρει την παράδοση, κατά την οποία ο θαυμασμός του Σκιπίωνα του Αφρικανού για τον Έννιο υπήρξε η αιτία, για να στηθεί ο ανδριάντας του δεύτερου στον τάφο των Σκιπιώνων⁴⁹. Τον ίδιο ποιητή πήρε μαζί του ο M. Fulvius Nobilior στην εκστρατεία κατά των Αιτωλών⁵⁰. Στενές σχέσεις υπήρχαν μεταξύ του ποιητή Accius και του D. Brutus Callaicus⁵¹, όπως επίσης ανάμεσα στον Αρχία και σε πολλούς Ρωμαίους της άρχουσας τάξης, ιδιαίτερα τους Λούκουλλους, που μας είναι γνωστές από τον *pro Archia* λόγο του Κικέρωνα⁵². Στα χρόνια του Κάτουλου ο νεαρός τότε ποιητής εγκαταστάθηκε στη Ρώμη ξεκινώντας την εκεί ποιητική του σταδιοδρομία με τη σύνθεση ποιήματος, το οποίο είχε ως θέμα τη νίκη των Ρωμαίων επί των Κίμβρων⁵³, ενώ αργότερα συνέχισε το ποιητικό του έργο με την περιγραφή της εκστρατείας του Λούκουλλου

44. Βλ. παραπάνω σ. 1 - 2 και σημ. 6 κεξ.

45 Tac., *Ann.* 3.72. Και σ' αυτόν τον τομέα οι δύο άνδρες φρόντισαν για την υστεροφημία τους. Ο Μάριος με τα λάφυρα από τις εκστρατείες κατά των Κίμβρων και των Τευτόνων έκτισε το ναό στη *Honos et Virtus* (Platner - Ashby 259) ένα από τα καλύτερα δείγματα ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής κατά το Βιτρούβιο (III.2.5, VII. Praef. 17). Ο Κάτουλος επίσης ανέγειρε την *Porticus Catuli* δίπλα στο σπίτι του στον Παλατίνο (Platner - Ashby 421· Münzer 2077). Πρβλ. Val. Max. VI. 3. 1c· βλ. παραπάνω σημ. 8.

46. Cic., *Tusc.* 1.4.

47. Cic., *Arch.* 23, 28.

48. Για παράδειγμα οι *praetextae Clastidium, Ambracia, Paullus*.

49. Cic., *Arch.* 22· Liv. 38.41.4.

50. Cic., *Tusc.* 1.3. Πρβλ. Auct. «*de Viris Ill.*» 52.3.

51. Cic., *Arch.* 27. Ο Βρούτος ανέγραψε πολλούς στίχους του Accius στον πρόναο του ναού του Άρεως· *ad loc.* Schol. Bob. (179 Stangl).

52. Cic., *ό.π.* (στενές σχέσεις με Ρωμαίους)· 5 κεξ., 11, 21 κεξ. (σχέσεις με Λούκουλλους).

53. Cic., *ό.π.* 19.

κατά του Μιθριδάτη⁵⁴. Στη σχέση λοιπόν ποιητών με πολιτικά πρόσωπα της Ρώμης είναι πιθανόν να υποκρύπτονταν κίνητρα που την καθιστούσαν επωφελή και για τα δύο μέρη. Από τη μια ο ποιητής αποκτούσε έναν ισχυρό προστάτη και από την άλλη ο Ρωμαίος *patronus* έδρισκε στο πρόσωπο του ποιητή τον άνθρωπο που θα μεριμνούσε για τη δική του *gloria*⁵⁵.

Αν όμως ο ποιητικός λόγος εξασφάλιζε την υστεροφημία του Ρωμαίου, την ίδια λειτουργία επιτελούσε και η ιστοριογραφία. Η τελευταία μάλιστα θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε κατά ουσιαστικότερο και αποτελεσματικότερο — μακροπρόθεσμα — τρόπο, αφού οι διάφορες εργασίες του είδους αποτελούσαν και την κύρια πηγή άντλησης στοιχείων για τους μεταγενέστερους ιστορικούς. Τούτο συνέβαινε ιδιαίτερα, όταν το υλικό ήταν πρωτογενές, όπως για παράδειγμα οι αυτοβιογραφίες και τα απομνημονεύματα. Στη δεύτερη περίπτωση θα μπορούσαμε να εντάξουμε και το ιστορικό έργο του Κάτουλου, το οποίο ο Κικέρωνας γράφει ότι αναφερόταν *de consulatu et de rebus gestis suis*⁵⁶.

Για τα απομνημονεύματά του γνωρίζουμε πολύ λίγα και οι μαρτυρίες που έχουν σωθεί είναι ελάχιστες⁵⁷, για να σχηματίσουμε σαφή εικόνα του έργου. Οι πληροφορίες που έχουμε όμως από την αρχαιότητα — οι περισσότερες έμμεσες — σε συνδυασμό με τα γεγονότα της εποχής μας επιτρέπουν, νομίζω, να κάνουμε τη σκέψη ότι ο Κάτουλος έγραψε τα απομνημονεύματα, αποβλέποντας κυρίως στην κατοχύρωση της υστεροφημίας του⁵⁸. Ο Κικέρωνας μιλά επαινετικά για το έργο αυτό πληροφορώντας μας παράλληλα ότι δεν ήταν ευρέως γνωστό στα μέσα του 1ου π.Χ. αιώνα⁵⁹, όταν δηλαδή συγγράφεται το έργο του *Brutus*.

Φαίνεται όμως ότι ο Σύλλας το συμβουλευτήκε στη συγγραφή των δικών του απομνημονευμάτων⁶⁰, υπόθεση, την οποία υποστήριξε ο Bardou⁶¹ συνδυάζοντας την αρχαία μαρτυρία με τα κοινωνικο - πολιτικά συμφραζόμενα της εποχής. Ο Πλούταρχος αντίθετα είχε μόνο έμμεση γνώση των απομνημονευμάτων, όπως φαίνεται από τις σχετικές αναφορές του σ' αυτά⁶². Το έργο, κατά τον Bardou, πρέπει να γράφτηκε μετά το 101 π.Χ. και πιθανότατα στις αρχές της επόμενης δεκαετίας⁶³.

Η έλλειψη ρητής μαρτυρίας για τους λόγους, που ώθησαν τον Κάτουλο στη συγγραφή των απομνημονευμάτων, δε μας αφαιρεί τη δυνατότητα να στηριχτούμε στα ήδη γνωστά ιστορικά στοιχεία και σε εύλογα συμπεράσματα: Η φυσιογνωμία και η

54. Cic., *ό.π.*21.

55. Βλ. Williams, G., «Phases in political Patronage of Literature in Rome», σσ. 3 - 27 (ιδιαιτ. σσ. 4 - 10) και Wiseman, T.P., «Pete nobiles amicos: Poets and Patrons in Late Republican Rome», σσ. 28 - 49 (ιδιαιτ. σσ. 31 - 35) και οι δύο εργασίες στο *Literary and Artistic Patronage in Ancient Rome* (B.K. Gold edit.) Austin, Tex. 1982.

56. *Brut.*132.

57. Peter, *HRR*, τ. i, 191 - 192.

58. Πρβλ. Βουρδέρη, Κωνστ. *Είσαγωγή εις την Ἀρχαιογνωσίαν και την Κλασσικήν Φιλολογίαν*, Ἀθήναι, 1967, σελ. 72.

59. Cic., *ό.π.*132.

60. Πλούτ., *Μάριος*25.4 και 6.

61. Βλ. Bardou, 120.

62. Πλούτ., *ό.π.*27.4· πρβλ. 25.4 και 6.

63. Bardou, 120.

υπεροχή του Μάριου στην πολιτική σκηνή της Ρώμης ήταν δεδομένες και δύσκολα θα μπορούσαν να τρωθούν από κάποιον που όφειλε την υπατεία του στην ανοχή τουλάχιστον, αν όχι στη γενναιοδωρία του αντιπάλου του⁶⁴. Από στρατιωτικής πλευράς άλλωστε, η εκστρατεία κατά των Κίμβρων φαίνεται ότι δημιούργησε μια διαμάχη μεταξύ των δυο στρατηγών ως προς τον πρωταγωνιστή της νίκης, η οποία, όπως ο Münzer⁶⁵ αναφέρει, ευνόησε μάλλον το όνομα του πιο πολύπειρου στα στρατιωτικά Μάριου. Παράλληλα όμως με τις πολιτικο - στρατιωτικές εξελίξεις, την ίδια εποχή παρουσιάστηκε στη Ρώμη η ποιητική σύνθεση του Αρχία που εμπνεόταν από το ίδιο θέμα: τη ρωμαϊκή δηλαδή νίκη στις Βερκέλλες. Η θετική αντίδραση του Μάριου σ' αυτό το ποιητικό έργο⁶⁶ στην καλύτερη περίπτωση μπορεί να σήμαινε ότι ο ποιητής προσπάθησε να είναι δίκαιος απέναντι στους δύο άνδρες, αποδίδοντας τα ίσα και στους δύο υπάτους ή — πιθανότερα και ακόμη χειρότερα για τον Κάτουλο — ο χειρισμός του θέματος από τον ποιητή μπορεί να ήταν ευνοϊκότερος για το Μάριο.

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι συνθήκες στη Ρώμη για την αναζήτηση περισσότερης γιογία ήταν μάλλον δυσάρεστες για τον Κάτουλο και οι δυνατότητες δράσης περιορισμένες. Υπήρχε όμως μια διέξοδος: Η καλλιέργεια και οι πνευματικές του ικανότητες⁶⁷ του έδιναν την ευκαιρία να μεριμνήσει για την εξασφάλιση της υστεροφημίας του με την συγγραφή ενός ιστορικού έργου — των απομνημονευμάτων — στο οποίο θα διατύπωνε τη δική του ερμηνεία των γεγονότων. Ο Münzer, όπως είδαμε, υποστηρίζει την άποψη ότι ένας από τους λόγους που ο Κάτουλος συνέγραψε το έργο αυτό ήταν να δώσει υλικό στο φίλο του ποιητή Α. Furius⁶⁸ αφήνοντας να εννοηθεί ότι ο πρώτος απέβλεπε στη σύνθεση κάποιου ποιήματος, όπως είχε ήδη πράξει ο Αρχίας.

Μια παράλληλη περίπτωση έχουμε στην επιστολή του Κικέρωνα (V. 12) προς το φίλο του L. Lucceius⁶⁹. Χωρίς πολλές περιστροφές του εκφράζει την ασίγαστη επιθυμία του (ό.π. *ardeo cupiditate*) να αναφερθεί το όνομά του στο μελλοντικό έργο του Λουκίου και να δει τα κατορθώματά του να εξυμνούνται εκεί, με τη σκέψη ότι έτσι θα εξασφαλίσει την υστεροφημία και επιπλέον θα έχει, όσο ζει, την υποστήριξη

64. Βλ. παραπάνω σημ. 31.

65. Münzer, 2077· βλ. και Marsh, F. B., *A History of the Roman World*, London 1963³ (ανατ. 1971), σ. 84: «... in the eyes of all save a few jealous nobles it was he (Marius) who had saved Rome», και σ. 348: «Lutatius Catulus, who had been Marius' colleague in the consulship in 102, finding the public inclined to give all the credit for the defeat of the Cimbri at Vercellae to Marius, sought to vindicate his claim to a share in the glory, although with little success». Αλλά και ο Keaveney (ό.π., σ.35) γράφει: «The main part of the fame and glory... had gone to Marius who, for a brief spell, was Rome's darling and the residue had been craftily garnered by Catulus who had turned out to be a far better propagandist than general». Βλ. και Gruen, ό.π., σ.197 και 231 - 2.

66. Cic., *Arch.* 19: «Nam et Cimbricas res adolescens attigit et ip si illi C. Mario, qui durior ad haec studia videbatur, iucundus fuit».

67. Cic., *de Orat.* III.29: «quidquid aut addideris aut mutaveris aut detraxeris vitiosius et deterius futurum». Αυτά ανάμεσα στα άλλα θεωρούσε ως θετικά στοιχεία ο Κικέρωνας κρίνοντας την ποιότητα του ύφους του Κάτουλου.

68. Βλ. παραπάνω σημ. 4· πρβλ. σημ. 3. Για τον ποιητή Α. Furius βλ. *Onomasticon Tullianum* (Orelli), ii, σ. 262.

69. Cic., *Fam.* V.12=Shackleton Bailey, F. 22. Πρβλ. και σχόλια του ιδίου ad loc. σ. 318 κεξ.

μιας βαρύνουσας μαρτυρίας για τις πράξεις του. Αναγνωρίζει τη θρασύτητα της πρότασής του, δεν διστάζει όμως να επιλέξει αυτόν το δρόμο, για να διατυπώσει την επιθυμία του. Του ζητά να γράψει γι' αυτόν με περισσότερο ενθουσιασμό και να παραβλέψει τους αυστηρούς κανόνες της ιστοριογραφίας αυτήν τη φορά. Παρατηρεί επίσης ότι, στην περίπτωση που ο Λουκίος δεν μπορέσει να αναλάβει το έργο θα μπορούσε ο ίδιος ο Κικέρωνας να συγγράψει την αυτοβιογραφία του — όπως πολλοί μεγάλοι άνδρες πριν από αυτόν είχαν κάνει —. Αναγνωρίζει όμως τις αδυναμίες αυτού του συγγραφικού είδους, δηλαδή ότι χρειάζεται να είναι κανείς εγκρατής εκεί όπου αρμόζει ο έπαινος και να παραλείψει σημεία άξια κριτικής. Επιπλέον ο αυτοβιογράφος είναι λιγότερο αξιόπιστος, έχει λιγότερο κύρος και ελέγχεται για έλλειψη μετριοφροσύνης (ό.π. 9). Θέλοντας λοιπόν να αποφύγει αυτά τα μειονεκτήματα τον παρακαλεί επίμονα να αναλάβει τη συγγραφή του έργου, διατυπώνοντας και πάλι την ανυπομονησία και επιθυμία του να μάθει ο κόσμος γι' αυτόν όσο ζει και να δρέψει ο ίδιος το μερίδιο της δόξας του πριν πεθάνει (ό.π. 9).

Στην περίπτωση των απομνημονευμάτων στα οποία αναφερόμαστε ο Peter⁷⁰ δέχεται την άποψη ότι πρόκειται για ιστορικό έργο που συνέγραψε ο Κάτουλος. Τούτο δε σημαίνει όμως ότι δεν θα μπορούσε να το αφιερώσει στο Φούριο⁷¹. Όπως κι αν έχει η υπόθεση, γεγονός είναι ότι διαφαίνεται κάποια ανησυχία από την πλευρά του Κάτουλου να προλάβει τις εξελίξεις και να συμβάλει στην ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων. Τούτο θα μπορούσε να γίνει είτε με τη συγγραφή του έργου του, που βέβαια θα περιείχε πρωτογενές υλικό για τους μεταγενέστερους ιστοριογράφους είτε με τη σύνθεση κάποιου ποιήματος κατά το πρότυπο του Έννιου ή του σύγχρονου του Αρχία ή ακόμη και με τους δύο τρόπους.

Οι ανησυχίες του Κάτουλου δε φαίνεται να ήταν αβάσιμες ως προς τη μελλοντική του φήμη. Ο Μάριος, ο άλλοτε συνύπατος και τωρινός του αντίπαλος στην αναζήτηση της δόξας, φρόντιζε κι αυτός για την υστεροφημία του. Όταν ο Αρχίας φάνηκε ότι προσχωρεί και προσφέρει τις υπηρεσίες του σε μέλη της αντίπαλης παρατάξης, ο «gloriae avidus» Μάριος στήριξε τη διαιώνιση της δόξας του στη γραφίδα του L. Plotius Gallus⁷², του σημαντικότερου από τους Λατίνους ρήτορες της περιόδου⁷³.

Στα απομνημονεύματά του ο Κάτουλος περιέγραφε μεταξύ άλλων και την εκστρατεία κατά των Κίμβρων. Κρίνοντας από τις σχετικές μαρτυρίες μπορούμε να πούμε ότι ο Κάτουλος θα προέβαλλε σ' αυτό τα δικά του επιτεύγματα, μειώνοντας αντίστοιχα τα κατορθώματα του Μάριου⁷⁴. Με άλλα λόγια στόχος του ήταν να μεριμνήσει για τη δική του gloria υπόσκάπτοντας την gloria του συντρόφου του, λόγος σοβαρός, για να χολώσει τον άπληστο για δόξα Μάριο⁷⁵ και να προκαλέσει την οργή του. Ίσως σ' αυτό το περιστατικό να είχε τις αρχές του το μίσος, που χαρακτήριζε αργό-

70. Peter, *HRR CCLXIV - CCLXV*.

71. Το βιβλίο ο Κάτουλος το αφιέρωσε (=misit) στο φίλο του A. Furius Cic., *Brut.* 132. Βλ. A. E. Douglas, *M. Tulli Ciceronis Brutus*, Oxford 1966, ad loc., σ. 108.

72. Cic., *Arch.* 20.

73. Πρβλ. επιστολή Κικέρωνα ad M. Titinium apud Suet., *Rhet.* 2 (270 Roth.) όπου μιλά επαινετικά για τον L. Plotius Gallus και το σχολείο του.

74. O Gruen, *ό.π.*, 192 τα αποκαλεί «enbittered memoirs».

75. Sall. *Jug.* 63.2: «tantum modo gloriae avidus».

τερα τις σχέσεις των δύο ανδρών⁷⁶. Η σύγκρουση αυτή πάντως για την αναζήτηση της *gloria* αντικατοπτρίζεται και στην αρχαία παράδοση⁷⁷. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι τα περισσότερα λάφυρα του πολέμου — όπως λάβαρα και σάλπιγγες — μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο του Κάτουλου, δείγμα ότι η νίκη, κατά τον Κάτουλο, ανήκε σ' αυτόν μάλλον παρά στο Μάριο⁷⁸. Αναφέρει ακόμη ότι ο πρώτος κατηγορήσε το δεύτερο για κακοήθεια στο πεδίο της μάχης⁷⁹. Αντίθετα ο Αππιανός⁸⁰ έχει διασώσει την πληροφορία ότι ο Μάριος είχε λόγους να κατηγορήσει τον Κάτουλο για αχαριστία. Είναι βέβαια λογικό το μίσος των δύο ανδρών να το έθρεψαν και άλλοι λόγοι, ανάμεσα στους οποίους θα πρέπει να συγκαταλέγονται οι ευρύτερες πολιτικές αντιθέσεις. Δεν πρέπει όμως να παραβλέψουμε την άποψη ότι ενδέχεται να ρίζωσε για τα καλά στις Βερκέλλες.

Ολοκληρώνοντας θα μπορούσα να διατυπώσω τη σκέψη ότι η ρωμαϊκή *gloria* υπήρξε για τους Ρωμαίους μια διαχρονική αξία, η οποία λειτούργησε αποτελεσματικά μέσα στο χώρο της ρωμαϊκής κοινωνίας ως βασικό κίνητρο για την εξέλιξη ενός ατόμου. Παράλληλα όμως η αναζήτηση αυτής και του παράγωγού της, της υστεροφημίας, καλλιιεργήθηκε τόσο έντονα, ώστε η απόκτηση της *gloria* έγινε για πολλούς Ρωμαίους αυτοσκοπός.

Φαίνεται λοιπόν ότι το κυνήγι της δόξας και η πολιτική και στρατιωτική υπεροχή του Μάριου οδήγησαν τον Q. Lutatius Catulus στο να επιδιώξει την εξασφάλιση της δικής του δόξας μέσα από τον τομέα των γραμμάτων και ιδιαίτερα της ιστοριογραφίας, ένα τομέα όπου πρέπει να αισθανόταν και ο ίδιος την υπεροχή του. Με γνώμονα λοιπόν την αναζήτηση της δόξας ήταν σε θέση να επηρεάσει τα πορίσματα της ιστοριογραφίας με την προσωπική ερμηνεία συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

76. Cic., *Tusc.*V.56· Münzer, 2077· Badian, *Studies* 39.

77. Münzer, *ό.π.*

78. Πλούτ., *Μάριος* 27.4· Βλ. επίσης 23.6.

79. Πλούτ., *ό.π.* 25.6: «ὁμοια δὲ καὶ τὸν Κάτλον αὐτὸν ἀπολογεῖσθαι περὶ τούτων ἰστοροῦσι, πολλὴν κατηγοροῦντα τοῦ Μαρίου κακοήθειαν πρὸς αὐτόν».

80. Ἀππ., *Ἐμφ.*I.74.

SUMMARY

Q. LUTATIUS CATULUS: The Search for Glory

The search for glory was one of the main characteristics of the Roman citizen. As such it motivated many Romans to gain prominence and prestige for themselves and their families.

This paper examines the evidence for Catulus' use of his intellectual and cultural skills in order to minimise or even alter in his favour the *gloria* gained at Vercellae by his fellow consul Marius. His memoirs, it is suggested, were written for the purpose of promoting his personal glory.